

PALEOLITIKUM, MEZOLITIKUM

(i.e. 600 000–5500)

Az egyszerű, tanulatlan ember a számára ismeretlen leletekre vagy romokra gondolkodás nélkül húzza rá az univerzális jelzót: törökkori. Ezt nem tartjuk furcsának, mert történelmi ismerete nem nyúlik messzire. Valahogy úgy vannak a törökökkel, mint azok a múlt századbeli jóhiszemű kutatók, akik az őskor emberét úgy képzeltek el, amint csónakjával a (terciér kori!) Pannon-tenger hullámain ringatózva halászik. Feltevésük szerint ez a tenger az őseMBER szeme láttára tűnt el, és mi az egykori meder fenekén járkalunk. Ez az idillikus kép még ma is jelen van a köztudatban, éppen ezért le kell szögezni, hogy – hamis.

Mi akkor az igazság?

A földtörténetben használt viszonylatokat véve alapul, az ember nagyon későn lépett a történelem színpadára. A most folyó geológiai kort, a holocént megelőző pleisztocén folyamán tűnt fel olyan fejlett formában, hogy attól kezdve már nemcsak az antropológus, hanem a régész figyelmét is megérdemli. Fejlődése nem máról holnapra történt, és akkor, amikor megjelent, már évszázadek óta üres volt a Kárpát-medence, víz csak édesvizi tavak és folyók alakjában volt jelen. Közben egyéb változások is végbementek, nemcsak itt, hanem az egész földkerekségen. Nagyméretű lehülés állt be, és kezdetét vette az úgynevezett jégkorszak.

Európát észak felől összefüggő jégtömegek borították el, amelyeknek déli határa legnagyobb kiterjedésük idején elérte a London–Berlin–Varsó–Moszkva vonalat. A sarkvidéki jég

előretörése aztán befolyással volt a délebbre fekvő vidékek éghajlatára, következésképpen a növény- és állatvilág eloszlására is. Vajdaság területe az eljegesedések alatt az úgynevezett periglaciális övezetbe tartozott, amelyre a rövid nyarak és a hideg, száraz telek voltak jellemzőek. A korábbi növénytakaró megváltozott, helyét ligetes, füves sztyepp-növényzet foglalta el, amelyet hideget kedvelő állatfajták kísérték.

Négy ilyen nagyméretű és hosszan tartó lehülés, eljegesedés követte egymást, amelyek közé szintén hosszan tartó meleg, úgynevezett interglaciális korszakok ékelődtek. Az éghajlati ritmusokat minőségi változások kísérték, amelyek marandóan a térszín alakulásában jutottak kifejezésre. A nagyobb méretű földmozgásokat követve, folyóvizeink akkor még csak mai medrüket keresték, erre a korra mégis a legjellemzőbb kísérő jelenség a köznyelven sárga földnek nevezett lösz és homok óriási méreteket öltő lerakódása volt. Az eljegesedések száraz, hideg szakaszaiban az északabbra fekvő területekről szél ereje hordta mostani helyükre ezeket a rétegeket; helyenként eléri a 100 m vastagságot is.

Amíg ez az egész Vajdaság külső burkát képező réteg formálódott, gyarapodott, a felszínen az élet folyt tovább. Innen van az a sokak számára érthetetlen jelenség, hogy a mélyen fekvő érintetlen löszrétegekben is gyakran lehet állati maradványokat, csigahéjakat és nagy emlősök csontjait találni, vagy ha elég szerencsések vagyunk, még jégkori emberek által hátrahagyott nyomokat is. Valóban a véletlen által vezérelt szerencsére van szükség, hogy a jelek nélküli sík vidéken ráakadjanak az ember elhagyott táborhelyeire vagy az egykori emlősök nyomaira, az olyan állattemetőkre, amelyeket a kanizsai téglagyárban és környékén, Adorján alatt a Tisza medrében vagy Slankamen közelében fedeztek fel. Ezeken a helyeken az elmúlt évtizedekben számos mammutcsontot, mam-

mutagyarat, taráncszarvas csontját és más nagy állat csontját bányászták vagy halászták ki.

Állatcsontokat azonban sokkal gyakrabban lehet találni, mint emberi nyomokat. Ez természetes is, mert a jégkorszak folyamán nagyon kisszámú ember élt a földön.

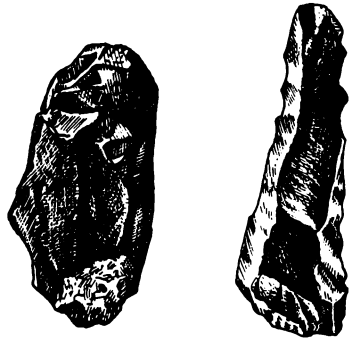
Az ómoravicai téglagyár agyagbányájában, 6–7 m mélyen számoltak meg egy alkalommal több, faszénmaradvánnyal telített égett felületet, valószínűleg egy vadásztanya maradványait. Más alkalommal a topolyai téglagyárban, ugyanolyan mélységben figyeltek meg hasonló tűzhelyeket. A tűzhelyek közelében, sajnos, egyik helyen sem találtak szerszámokat. Oromhegyesen (Trešnjevac) egy gödörben 4,5 m mélyen feküdt egy tűzhely. A szenes maradványok mellett voltak kovadarabkák is, a vizsgálatok során azonban kitűnt, hogy csak kovahulladékról van szó.

Az 1951-ben Ludas-Budzsákon folytatott ásatások során is előbb csak tűzhelyeket találtak, és amikor már úgy rémlett, hogy a kutatók sovány eredménnyel zárják az ásatást, az utolsó napon pattintott kovakőszerszámokat találtak. Bár valódi szerszámokról van szó, nem tipikusak, és így kulturális hovatartozásuk ma még nem dönthető el. Ugyanez vonatkozik a Versec környékén három helyen is összegyűjtött pattintott kőszerszámokra. Ezek a lelőhelyek a Crvenka nevezetű homokbányában, illetőleg a Kozluk nevű részen és a Mesić-csatorna mellett vannak.

Ha a fenti lelőhelyekhez hozzávesszük még a Fruška gora déli lejtőjén, Ürög közelében néhány évvel ezelőtt felfedezett paleolitikus leletet, le is zártuk a vajdasági lelőhelyek pillanatnyilag teljes lajstromát.

Ludas-Budzsák kivételével ezek közül egyik helyen sem tudományos módszerekkel folytatott kutatás eredményeképpen kerültek a leletek a felszínre, és maga a ludasi ásatás is

csak kis méretű volt. Részben innen ered a bizonytalanság velük kapcsolatban. Egy valami biztos csak, az, hogy mindegyik a jégkorszak befejező szakaszából származik, hiszen a vastag lösz-, illetve homokréteg legfelső szintjeiből kerültek elő. Koruk ezek szerint hozzávetőlegesen 15–20000 évre tehető.

Kovakőből pattintott szerszámok. Crvenka Versec mellett és Irig

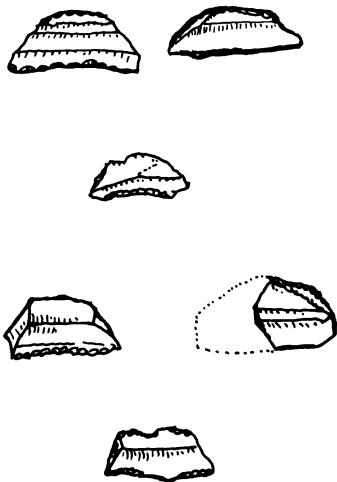
Mit mondhatunk szülőföldünk távoli, első ismert lakóiról? Még kizárólag vadászatból, halászatból és gyűjtögető

tevékenységből élő, kisebb csoportokba verődve tengődő emberek voltak. Létük a környezet nyújtotta feltételektől függött. Életmódjuk szorosan idomult az állandóan mozgásban levő vadászott nagyvadak vándorlási ritmusához. Állandó lakóhelyük nem volt. Szerszámaik és fegyvereik már differenciálódtak, és kizárólag pattintott kovakőből, csontból vagy fából készítették őket.

*

A geológusok nagyjából egybehangzó véleménye szerint időszámításunk előtt körülbelül 12000 évvel olyan felmelegedés állt be a földön, hogy megváltozott az éghajlat, a jégta-
rók lassan visszahúzódtak mai határaik mögé, és véget ért a jégkorszak. A korábbi sztyeppeket és tundrákat ismét a lombhullató erdők foglalták el, megindult az a folyamat, amely a mai éghajlat, növény- és állatvilág kialakulásához vezetett, miután környezetünk fizikai képe már korábban mai alakját

vette fel. A hideget kedvelő állatfajok északra húzódásával együtt elköltöztek a mai lappok és eszkimók elődei is, helyükre pedig Közép-Európába nyugatról és délkeletről újabb – még mindig gyűjtögetésből, halászatból és vadászatból élő – csoportok érkeztek. Nagyon kevesen lehetnek, mert szerszámaikat, a trapézra vagy D betűre hasonlító apró kovaköszilánkokat eddig nagyon kevés helyen találták meg. Vajdaságban ilyen leleteket csak két helyről ismerünk: a

Apró kovakő-vakarók. Ludas-tó partja

Ludas-tó mellett levő Pörös kaszálóról és Bácspalánkáról. A pörösi leletek a jelentősebbek, mert az összeszedett szerszám-típusok biztosan az úgynevezett tardenoisien kultúrába tartoznak.

Miközben Közép-Európában még a paleolitikumból örökölt gazdasági hagyományok szerint élt néhány csoport a Közel-Keleten és talán a Balkán-félszigeten nagy jelentőségű vívmány elsajátítása volt folyamatban. Kialakultak az első önálló társadalmi közösségek, amelyeknek gazdasági alapja többé nem kizárólag a környezet nyújtotta lehetőségeken nyugodott, hanem áttértek a sokkal előnyösebb és az emberiség továbbfejlődésének zálogát jelentő élelmiszer-termelésre – a földművelésre és az állattenyésztésre.